

Seria Policy Brief cuprinde texte bazate pe surse publice. Opiniile exprimate reprezintă punctele de vedere ale autorilor.

QATAR: NOILE HAINE ALE REGIMULUI ȘI TENTAȚIA DE A DEVENI SUPERPUTERE REGIONALĂ

MIHAI PĂTRU¹

mihai.patru@idr.ro

Deși anticipat de câteva luni, recentul transfer de putere din Qatar reprezintă o noutate absolută pentru lumea arabă, unde liderii ajung să creadă în nemurire sau unde o astfel de mutare se face cu violență. Această schimbare de gardă generează semne de întrebare despre modul în care noul regim condus de emirul Tamim se va poziționa atât față de politicile interne promovate anterior, cât și față de angajamentele internaționale. Cert este că noul emir nu se va abate foarte mult de la traiectoria impusă de tatăl său și, profitând de lipsa unui lider al lumii arabe, va continua să urmărească transformarea Qatarului într-o superputere regională.

La începutul anului 2013, anunțul Reginei Beatrix a Olandei de abdicare în favoarea fiului său, Prințul Willem – Alexander, a fost perceput drept un act de normalitate din partea unui suveran care dorește să lase loc viziunii unei noi generații. Doar 6 luni mai târziu, gestul similar al emirului Qatarului, Șeicul Hamad bin Khalifa Al-Thani (61 de ani), a uimit opinia publică și nu numai, fiind o atitudine unică în dinamica politică arabă, regiune în care conducătorii, fie că este vorba de republici sau monarhii, nu renunța niciodată la putere de bunăvoie. Gestul autorităților de la Doha demonstrează capacitatea micului emirat de a se detașa de restul regimurilor monarhice arabe din Golf prin politici bazate pe inovație și riscuri calculate.

Noile haine ale regimului de la Doha

Chiar dacă speculații pe tema succesiunii în Qatar au existat încă de anul trecut, momentul transferului de putere nu a fost niciodată indicat. Numirea la conducerea statului a Șeicului Tamim bin Hamad bin Khalifa al-Thani (33 de ani), la sfârșitul lunii iunie 2013, va avea efecte nu doar pe plan local, ci și regional, orice schimbare într-una dintre monarhiile din Golf având capacitatea de a influența și politica internă a vecinilor.

În primul rând, de la noua generație de lideri reprezentată de

¹ Mihai Pătru este cercetător în cadrul Institutului Diplomatic Român și doctorand al Universității din București, Facultatea de Științe Politice, cu un proiect care vizează legitimizarea autorității în contextul statelor puternic rentiere din lumea arabă.

emirul Tamim, absolvent al celebrei academii militare britanice Sandhurst și Prinț Moștenitor din 2003, se așteaptă adoptarea unor măsuri clare de reformare politică a statului, precum organizarea primelor alegeri pentru Consiliul Consultativ (Parlamentul) programate pentru 2013 după succesive amânări. Considerat un susținător și finanțator al Primăverii Arabe, fostul emir a fost acuzat în repetate rânduri că promovează democratizarea lumii arabe, mai puțin a Qatarului unde partidele politice, demonstrațiile, asociațiile profesionale sunt interzise. În pofida acestei reticiențe, fostul regim a inițiat o serie de reforme precum organizarea primelor alegeri pentru Consiliul Central Municipal (1999), acordarea femeilor dreptul de a vota și de a candida, adoptarea unei constituții (2005), măsuri care în contextul noii dinamici din lumea arabă sunt insuficiente.

Noul emir are sarcina de a continua și chiar accelera ritmul de dezvoltare impus de regimul care urmează să iasă din scenă, exitând speculații privind schimbări majore la nivelul guvernului, inclusiv a premierului Hamad bin Jassim al-Thani, considerat artizanul strategiilor de dezvoltare și investiții derulate până în prezent. Una dintre problemele pe care emirul Tamim trebuie să le rezolve este lipsa de transparență față de cheltuirea banului public, acordarea contractelor etc, la nivelul populației existând nemulțumiri față de practicile anterioare.²

Viziunea Națională a Qatarului 2030 este angajamentul pe care autoritățile și l-au luat în 2009 și vizează transformarea statului într-o „societate capabilă să-și susțină dezvoltarea și să asigure un nivel de trai ridicat pentru toți cetățenii”.³ Un astfel de angajament pe termen lung denotă stabilitatea pe care autoritățile încearcă să o păstreze, indiferent de numele celui aflat la conducerea statului și, în același timp, le oferă posibilitatea de a cumpăra timpul necesar reformării statului ținând populația în expectativă cu un plan care se întinde pe următoarele două decenii.

În pofida dezvoltării uimitoare și a modernității pe care Qatarul, cel puțin aparent, o afișează, nu se poate vorbi despre o liberalizare profundă a societății. Ideile inovatoare în plan politic, arhitectura extrem de futuristă cu care Doha se mândrește și, nu în ultimul rând, nivelul de trai de care se bucură cetățenii, nu au „extras” societatea qatarează din sfera conservatorismului tradițional. Nici contactul cu străinii, chiar dacă majoritari în acest emirat,⁴ nu a produs modificări semnificative în acest sens, liberalizarea fiind doar o chestiune de suprafață. În acest context, chiar dacă educația occidentală a noului emir ar prevesti impunerea unei agende menite să liberalizeze societatea, un astfel de demers este puțin probabil, Șeicul Tamim (care are două soții) fiind obligat să reflecte abordarea întregii casei regale, care până acum nu s-a arătat prea dispusă la concesii în plan intern.

În plan extern, este greu de crezut că restul monarhiilor din Golf nu au fost consultate și avertizate despre transferul de putere de la Doha. În pofida competiției vizibile dintre cele șase monarhii, care formează Consiliul de Cooperare al Golfului, este evidentă coalizarea acestora pentru a asigura stabilitatea și securitatea atât în regiune, cât și în plan intern, intervenția militară din Bahrein din 2011 fiind exemplul cel mai grăitor. Legăturile extrem de strânse dintre aceste monarhii fac ca orice dereglare în plan intern să fie resimțită și de statele vecine, în acest sens, dialogul dintre Riad, Abu Dhabi și Doha, principalele centre de putere din Golf, ar putea cunoaște o revigorare în următoarea perioadă. Pe de altă parte, noul emir trebuie să schimbe

² The Economist, *Democracy? That's for other Arabs*, 8 iunie 2013

³ The General Secretariat for Development Planning, *Qatar National Vision 2030*, http://www.gsd.gov.qa/portal/page/portal/gsdp_en/qatar_national_vision, accesat iunie 2013

⁴ Conform statisticilor, doar 15% din populația statului sunt cetățeni qatarezi, <http://dohanews.co/post/31451090442/qatars-demographic-breakdown-a-glimpse-into>, accesat iunie 2013

percepția pe care celelalte state arabe o au despre Qatar, acuzat în trecut de regele Bahreinului și de fostul președinte yemenit de imixtiune în chestiunile interne.⁵ Pe termen lung și mediu, angajamentele cu liderii Hamas din Gaza, Frații Musulmani din Egipt, opoziția siriană sau noile regimuri din Libia și Tunisia vor continua, dar abordate cu și mai mult pragmatism, punându-se în balanță profitul pe care aceste relații îl pot aduce Qatarului. Apropierea de Statele Unite ale Americii și alte cancelarii occidentale va continua cu siguranță, emirul Tamim fiind deja un partener de dialog obișnuit, poziție consolidată începând cu 2003 când a devenit Prinț Moștenitor.

Qatar, următoarea superputere arabă?

Vestea organizării Cupei Mondiale la Fotbal în 2022 în Qatar a reprezentat momentul ieșirii definitive din anonim și al conștientizării nivelului său de influență. Cu un teritoriu de doar 11 586 km² și o populație ce nu depășește 1 800 000 milioane locuitori,⁶ dintre care peste 30% sunt sub 25 de ani,⁷ Qatarul s-a transformat dintr-un emirat a cărui supraviețuire depindea de comerțul cu perle într-un actor extrem de activ la nivel mondial, indiferent că este vorba de sectorul investițiilor, al finanțelor, cultural sau sportiv. Toată această ascensiune uimitoare nu ar fi fost posibilă fără accesul nelimitat și necondiționat al autorităților la rentele provenite din exploatarea importantelor zăcămintele de hidrocarburi și gaze naturale. De la descoperirea petrolului în 1940 și a zăcămintelor de gaze în anii '70 și, nu în ultimul rând, urmare naționalizării companiilor petroliere care operau pe teritoriul Qatarului, autoritățile de la Doha nu au stabilit doar planuri pentru cheltuirea veniturilor din ce în ce mai mari, ci au riscat dezvoltându-se în direcții dintre cele mai variate. În prezent, Qatarul asigură 1,8% din producția mondială de petrol și 4,5% din cea de gaze naturale, zăcămintele de gaze descoperite în ultimii ani reprezentând 12% din totalul rezervelor identificate la nivel mondial, clasând micul stat pe locul 3 după Rusia și Iran.⁸ În acest caz, resursele de hidrocarburi nu s-au transformat într-un blestem, cum foarte mulți analiști ai teoriei statului rentier au preconizat. Venitul pe cap de locuitor este în continuă creștere, în 2012 fiind estimat la peste 100 000 \$ SUA,⁹ iar statisticile ONU privind indexul de dezvoltare umană (speranța de viață, alfabetizare, învățământ, nivelul de trai, tehnologie etc.) clasează Qatarul pe poziția 36.¹⁰

În contextul în care superputerile arabe tradiționale, precum Egiptul, se confruntă cu probleme interne care nu le permit să investească energia necesară în acțiuni externe de amploare, micul emirat din Golf a lansat o ofensivă diplomatică fără precedent, considerată disproporționată de către unii observatori.¹¹ Primăvara Arabă a oferit autorităților de la Doha prilejul de a se îndepărta de grupul autocrațiilor arabe, devenind extrem de vocale împotriva regimurilor Ben Ali sau Assad. Implicarea cu succes a Qatarului în procesul transferului de putere din 2011 din

⁵ Jay Newton Small și Michael Schuman, "Qatar is tiny and rich, and it's angling for influence is this the next Arab superpower?", *Times*, 24 decembrie 2012

⁶ Conform Qatar Statistics Authority, <http://www.qsa.gov.qa/eng/PopulationStructure.htm>, accesat iunie 2013

⁷ Qatar Statistics Authority, <http://www.qix.gov.qa/portal/page/portal/qix/populationtotal>, accesat iunie 2013

⁸ *BP Statistical Review of World Energy*, Iunie 2012, http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Statistical-Review-2012/statistical_review_of_world_energy_2012.pdf, accesat mai 2013

⁹ Arabianbusiness.com, *Qatar population growth set to outpace GDP*, 30 iunie 2013, <http://www.arabianbusiness.com/qatar-population-growth-set-outpace-gdp-506897.html>, accesat iunie 2013

¹⁰ United Nations Development Program, *Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World*, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2013/download/>, accesat iunie 2013

¹¹ David B. Roberts, „Why Is Qatar Mucking Around in Gaza?”, *Foreign Policy*, 25 octombrie 2012, http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/10/25/why_is_qatar_mucking_around_in_gaza, accesat iunie 2013

Yemen și, în anii anteriori, în negocierile dintre autorități și rebeli, a consolidat rolul de actor regional important, în detrimentul Arabiei Saudite. În plus, susținerea cauzei palestiniene, care în mod tradițional îi era atribuită Egiptului, și încercarea de minimalizare a influenței Iranului în regiune continuă ofensiva diplomatică pe care Qatarul și-a asumat-o în ultimele decenii. În octombrie 2012, fostul emir al Qatarului, Hamad bin Khalifa al-Thani, a uimit comunitatea internațională deplasându-se în Fâșia Gaza, într-o perioadă în care atât liderii arabi, cât și cei occidentali ocoleau regimul Hamas, câștigătorul alegerilor din 2006, prilej cu care a anunțat acordarea unui ajutor financiar de 400 milioane \$ SUA. Noul activism qatarez privind Gaza nu reprezintă o noutate, Doha fiind printre foarte pușinii susținători ai Hamasului și, în mod special, ai liderului partidului islamist, Khaled Meshal, care a devenit o prezență obișnuită în Qatar.¹²

Rentele provenite din hidrocarburi au permis nu doar transformarea Qatarului în cel mai inovativ și inventiv actor politic regional – care își permite luxul de a își asuma rolul de salvator al lumii arabe în special – ci și în unul dintre cei mai mari investitori din lume. Fondurile Suverane qatareze, celebrul *Qatar Investment Authority* (QIA), au ca scop investirea rentelor, reușind de la înființare, în 2005, să dezvolte un portofoliu estimat la 115 miliarde \$ SUA.¹³ În 2012, cotidianul britanic *Daily Mail* anunța alarmat cum Marea Britanie a fost cumpărată de qatarezi¹⁴ care dețin Satul Olimpic, 20% din Bursa de Mărfuri de la Londra, banca Barclays, rețeaua de magazine Sainsbury's, magazinul Harrods, al cărui proprietar unic sunt, și noul simbol londonez, turnul *The Shard*, inaugurat vară trecută. Potența financiară a Qatarului este evidentă și în planul de investiții pe care îl are în vedere pentru Cupa Mondială de Fotbal din 2022: aproape 40 de miliarde \$ SUA în linii de metrou, 20 miliarde \$ SUA în infrastructura rutieră și nu mai puțin de 4 miliarde \$ SUA în facilități sportive,¹⁵ aproximativ 41% din bugetul 2012-2016.¹⁶

Qatarul suplinește capacitatea de a se impune militar sau uman, printr-o strategie de *soft diplomacy* care nu a fost dezvoltată la întâmplare. *Qatar Foundation*, cunoscută de pe tricourile FC Barcelona, echipă finanțată cu 125 milioane lire sterline, sau din emisiunile pe care le sponsorizează la CNN, de exemplu, a înființat la Doha *Education City*. Facilitățile puse la dispoziție au atras cele mai mari universități și centre de cercetare, transformând Qatarul în cel mai important nucleu academic din Orientul Mijlociu.

Qatarul a câștigat teren și într-un domeniu pe care autoritățile tradiționaliste din Golf îl vor ignora, nesocotind aportul pe care consoartele sau fiicele îl pot avea la promovarea țării, strategie pe care chiar și defunctul Colonel Qaddafi o accepta. Qatarul este cunoscut astăzi și prin intermediul femeilor din familia regală Șeica Mozah bin Nasser (55 de ani) și Șeica

¹² Speculații pe tema motivului apropierii dintre Qatar și Hamas sunt dintre cele mai diverse, vehiculându-se chiar și posibilitatea unei schimbări de atitudine a Hamas față de Israel urmare presiunii autorităților de la Doha. Vezi: Adnan Abu Amer, „ Hamas Ties to Qatar Have Cost”, *Al-Monitor*, 22 aprilie 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/hamas-qatar-relationship-independence.html>, accesat iunie 2013

¹³ Conform estimărilor Sovereign Wealth Fund Institute, <http://www.swfinstitute.org/swfs/qatar-investment-authority/>, accesat iunie 2013

¹⁴ *The Daily Mirror*, „How Qatar bought Britain: They own the Shard. They own the Olympic Village. And they don't care if their Lamborghinis get clamped when they shop at Harrods (which is theirs, too)”, 10 martie 2012, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2113159>, accesat aprilie 2012

¹⁵ MEED, *Doha shifts its focus to 2022*, 7 iunie 2012, <http://www.meed.com/sectors/economy/government/doha-shifts-its-focus-to-2022/3140799.article>, accesat ianuarie 2012

¹⁶ EC Harris Research, *International Focus on Qatar*, vara 2012, http://www.echarris.com/pdf/8293_International%20Focus%20on%20Qatar%20v3.pdf, accesat iunie 2013

Mayassa Al Thani (30 de ani). Extrem de prezentă în viața publică, cea de-a doua soție a fostului emir, Șeica Mozah bin Nasser, a fost considerată de către revista Forbes în 2010, printre primele 100 cele mai influente femei din lume în baza activității derulate de *Qatar Foundation* pe care o patronează, dar și pentru implicarea în afaceri, numele acesteia fiind legat de preluarea de către investitori qatarezi a mărcii Valentino. În ultimii ani, Șeica Mayassa Al Thani, una dintre fiicele Șeicului Hamad bin Khalifa al-Thani, a devenit un reper pentru lumea culturală, patronajul și aportul său financiar fiind vândute de artiști și muzee. Inaugurarea Muzeului de Artă Islamică de la Doha, în 2010, a demonstrat că această monarhie din Golf nu are doar pretenții de investitor sau pacificator, rolul de patron al artelor fiind atent promovat de Șeica Mayassa.

Poate unul dintre cele mai prolifice instrumente de promovare a Qatarului este canalul de televiziune Al-Jazeera, celebru pentru transmiterea mesajelor lui Osama Bin Laden, dar și a invaziei americane în Irak. Importanța postului a fost remarcată și la nivel diplomatic, după cum reiese din telegrame *WikiLeaks*, unde Al-Jazeera este descrisă drept un instrument de negociere între Qatar și statele criticate în cadrul emisiunilor.¹⁷ Rapiditatea cu care Al-Jazeera s-a impus pe piața media a fost generată și de atitudinea extrem de critică la adresa regimurilor arabe, păstrând în același timp o oarecare distanță de tot ce implica familia regală qatarează, susținătorul financiar al canalului.

Vidul de leadership care definește în prezent lumea arabă, multe state fiind copleșite de problemele interne cu care se confruntă, a fost atent speculat de Qatar care a reușit în ultimii ani să se impună drept un actor regional extrem de important și care aspiră să devină o superputere regională. Având acces la resurse financiare a căror limită este greu de imaginat, autoritățile de la Doha, suferind de complexul lui Napoleon după cum consideră anumiți comentatori,¹⁸ au transformat un mic emirat într-o mare putere. Indiferent că este vorba despre încurajarea rebelilor în Siria sau susținerea noilor autorități din Nordul Africii, investiții, competiții sportive, artă sau acțiuni caritabile, Qatarul s-a impus drept un partener extrem de generos, în același timp dând dovadă de pragmatism, scopul final fiind extinderea zonei de influență, indiferent de domeniu. Dacă în plan extern, rolul Qatarului este recunoscut, în plan intern reformarea statului este un proces ale cărei direcții sunt atent monitorizate, fiecare demers fiind studiat, în special din perspectiva impactului asupra menținerii la putere a dinastiei al-Thani. Capitolul deschis de abdicarea Șeicului Hamad bin Khalifa al-Thani în favoarea celui care, din 2003, ocupă funcția de Prinț Moștenitor nu reprezintă un nou început, ci mai degrabă o strategie de reinventare în contextul în care curajul populației arabe de a îi trage la răspundere pe cei care le conduc destinele nu mai poate fi ignorat. În plus, acest transfer de putere reprezintă momentul ideal pentru prezentarea Qatarului drept o națiune revigorată, modernă și care a lăsat în urmă primitivismul care o caracteriza în secolul trecut.

¹⁷ *The Telegraph*, „WikiLeaks: al-Jazeera 'used as bargaining tool by Qatar'”, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/wikileaks/8183115/WikiLeaks-al-Jazeera-used-as-bargaining-tool-by-Qatar.html>, accesat mai 2013

¹⁸ Jay Newton Small și Michael Schuman, “Qatar is tiny and rich, and it’s angling for influence is this the next Arab superpower?”, *Times*, 24 decembrie 2012